

րենք... Մեծ Հոկտեմբերի կենարար ա-
րեւի տակ...» ինչպէս որ Սեւակ կը հա-
ւաստէ (էջ 89), տարակուսելի է որ դա-
լիք անմիջական սերունդները մենքսպա-
տառ հայերէնին այս վերածնունդէն հը-
պարտ ըլլալու պատճառ ունենան... Եւ
անտարակոյս մեր հինաւորեց լեզուն մե-
ռած ու մարած պիտի ըլլայ... ապագա-
յին, գիտնականներէ «արամերէնի» հետ
չփոխուելու համար:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՅ – Յօդուածների ժողո-
վածու, խմբագրութեամբ Աշոտ Յովհան-
նիսեանի: Երեւան, ՀՍՍՌ ԳԱ Հրատ.
1962, էջ 306: Տպագրակ 6.000:

Մեսրոպ Մաշտոցի հսկայ գործը ծա-
նոթացնելու նպատակով, Երեւանի ՀՍՍՌ
Գիտութիւնների Ակադեմիան հրապարակ
հանած է յորեկինական այս հատորն ալ,
մեծ Հայեկացիին ծննդեան 1600ամեակի
առիթով: Շատ օգտակար ծառայութիւն
մը կը մատուցուի ասով բանասիրական
աշխարհին, այսպէս համախմբելով ար-
ժէքաւոր ուսումնասիրութիւններ, հեղի-
նականոր գիտնականներու:

«Առաջաբան»ին մէջ, յետ հակիրճ խօս-
քերով դրուատելու Մեսրոպի գիւտին մեծ
նշանակութիւնը, կը ներկայացուի նախ
գրքին նիւթը, իւրաքանչիւր յօդուածի
հեղինակը, գրութեան տարին, լուրջ դա-
տումներով:

Վեց ուսումնասիրութիւնները կու գան
հետեւեալ կարգով.

1.— Մեսրոպ Մաշտոցը եւ հայ ժողո-
վրդի պայքարը մշակութային ինքնու-
րոյնութեան համար (Յակոբ Մանանդեա-
նի): Այս ընդարձակ ուսումնասիրու-
թիւնը (էջ 25–84), լոյս է տեսած 1941ին,
ռուսերէն, եւ առաջին անգամ է որ այժմ
ամբողջապէս կը թարգմանուի հայերէնի,
աշխատասիրութեամբ Հ. Անտոնեանի:

Պատմա-բանասիրական քննութիւն մըն
է, ուր կը վերլուծուին Հայաստանի Դ-Ե

դարերու քաղաքական անցուղարձերը,
Մաշտոցի կեանքն ու լուսաւորական գոր-
ծը, նախամեսրոպեան գրի գոյութեան
հարցը, գրոց գիւտի պատմական նշանա-
կութիւնը եւ հետեւանքները: Գլխաւորա-
պէս գրոց գիւտի թուականի հարցին մէջ
Մանանդեան կը հետեւի Աղոնցի, կանգ
առնելով 391–392 թուականներուն վրայ,
թեթեւ տատամսով:

2.— Հայ գրերի գիւտի տարեթուի հար-
ցի շուրջը (գարձեալ Յակոբ Մանանդեա-
նի, էջ 85–116): Ասիկա լրացումն է նա-
խորդին. հոս Մանանդեան վճռականօրէն
կը յարի 391–392 թուականին: Դժբախ-
տաբար յօդուածը մնացած է կիսատ, հե-
ղինակին մահուան պատճառով, եւ լոյս
տեսած է 1952ին, ՀՍՍՌ ԳԱ Տեղեկագրի
(հաս. գիւտ.) թիւ 7ին մէջ:

3.— Հայոց այբուբենի ծագումը եւ Ս.
Մաշտոցի կենսագրութիւնը, Յ. Մար-
կուարտի: Ժամանակագրական կարգով
անդրանիկ ուսումնասիրութիւնը, գրը-
ռած 1902ին, վերամշակալ ձեւով լոյս
տեսած է «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ 1911–
1912ի չըջանին, գերմաներէն. հայերէն
թարգմանութիւնը, որ առանձին հատո-
րով լոյս տեսած է Վիեննայի Միթիւ-
րեան տպարանէն (Աղգ. Մտ. Կը.), կա-
տարած է Հ. Ա. Վարդանեան: Իսկ ներ-
կայ ժողովածուի մէջ ներկայացուած
թարգմանութիւնը ընդգրկէ կատարած է
Գ. Վ. Արզարեան (էջ 117–180):

4.— Հայ գրերի 1500–ամեակի առթիւ,
Գ. Տէր-Մկրտչեանի, էջ 181–198: Այս
յօդուածը, լոյս տեսած «Արարատ»ի մէջ
1912ին, իբր «Պատասխան Լեւոյի բաց նա-
մակին», գլխաւորաբար կը կեդրոնանայ
գրերու գիւտի տարեթուի հարցին վրայ.
ըստ իրեն, ատիկա յաջորդական յեղա-
շրջումով տեղի ունեցած է 405–416 թուա-
կաններու ընթացքին:

5.— Մաշտոց եւ նրա աշակերտները
ըստ օտար աղբիւրների, Ն. Աղոնցի (էջ
199–241): Այս ուսումնասիրութիւնը նա-
խապէս լոյս տեսած է 1925ին «Հանդէս
Ամսօրեայ»ի մէջ, ապա նաեւ առանձին

գրքով (Աղգ. Մտ. ՃԺԱ): Աղոնց առաջինն
եղաւ որ օգտագործեց լայնօրէն օտար
աղբիւրներ, Փոտի գրադարանը գլխաւո-
րապէս: Իր եզրակացութեամբ՝ գրոց
գիւտի թուականը կ'երթայ մինչեւ 383–
392:

Ասկէ վերջ է որ կու գան Յ. Մանան-
դեանի ուսումնասիրութիւնները: Չենք
գիտեր թէ ինչո՞ւ հրատարակիչները ա-
ռաջնութիւն ու պատիւ տուած են այս
երկրորդին. արդեօք կը միտին որդեգրե-
լու անոր հաւաստումները:

6.— Մեսրոպ Մաշտոցը եւ գրի ու գրա-
կանութեան սկիզբը, Մանուկ Աբեղեանի
(էջ 242–305), գրուած 1940ին, Մաշտոցի
մահուան 1500ամեակին առթիւ: Աբեղեան
կ'արժարձէ կարեւորագոյն հարցեր, հիմ-
նուելով գլխաւորապէս Կորիւնի բնագրին
վրայ. դժբախտաբար Հանդերձաւոր
գրոց գիւտի ժամանակի հարցին:

Այսպէս, բանասիրական ու պատմական
բազմաթիւ հարցեր կը ներկայացուին
այս ժողովածուին մէջ. հարցեր՝ որոնց
մասին անդրադարձումները դուրս կը
մնան դրախտականի մը սահմաններէն,
եւ «Բազմավեպ» ուրախ է որ այս իսկ
թիւին մէջ ներկայացուցած է այդպիսի
հարցերով զբաղող ընդարձակ ուսումնա-
սիրութիւն մը:

Ներկայ ժողովածուի բովանդակած
նիւթերը հրատարակութեան պատրաս-
տած, Առաջաբանը եւ անհրաժեշտ ծանո-
թագրութիւնները գրած են Վ. Ա. Յա-
կոբեան, Յ. Ս. Անասեան եւ Հ. Մ. Բալ-
թիկեան:

Յաւ կը յայտնեն որ՝ տեղւոյ անձկու-
թեան պատճառով կարելի չէ եղած ժո-
ղովածուին մէջ մտցնել նաեւ Աճառեանի
«Հայոց գրերը» ընդարձակ ուսումնասի-
րութիւնը (տպուած ի Վիեննա, 1913
Աղգ. Մտ. ԿԺ.): Կը յուսան թէ այն հրա-
տարակուի առանձին գրքով:

Մենք պիտի առաջարկէինք որ անկէ ա-
ռաջ, առանձին գրքով լոյս տեսնէր Ա-
ճառեանի «Մեսրոպ Մաշտոց» ուսումնա-
սիրութիւնը, որ իր համադրական բնոյ-
թով՝ յորեկինական լաւագոյն հրատարա-
կութիւնը կրնար ըլլալ: «Էջմիածին» ամ-
սաթերթին մէջ գրուած է ան, 1954–1962:

Միւս կողմէ մեզի զարմանալի կը թուի
թէ ինչո՞ւ ներկայ ժողովածուին մէջ առ-
նուած է Մ. Աբեղեանի գրութիւնը,
վերջինը, որ նոյնութեամբ լոյս տեսաւ
ճիշտ այս տարի, Երեւանէն, նոյնպէս
իրը յորեկինական հրատարակութիւն,
Կորիւնի «Վարք Մաշտոցի» գրքին աշ-
խարհարար թարգմանութեան սկիզբը,
ամբողջութեամբ:

Յորեկինական տօնակատարութեանց
առթիւ լոյս տեսած է նաեւ Կորիւնի
«Վարք Մաշտոցի» գրքին ռուսերէն թարգ-
մանութիւնը, հանդերձ երկար յառաջա-
բանով ու ծանօթագրութիւններով, օգ-
տագործելով Մ. Աբեղեանի 1941ի հրա-
տարակութիւնը: Աշխատասիրողներն են
Կ. Ա. Մելիք-Օհանջանեան եւ Շ. Վ.
Սմբատեան:

Հատորը ճոխացած է մատենագիտական
ցանկերով: Հրատարակութիւնը Երեւանի
«Մատենադարան»ի կողմէ կատարուած է:

Վերջին երկ մըն ալ. Մեսրոպ Մաշտոց.
հեղինակ՝ Լէօ. նախապէս տպագրուած
1904ին: 10.000 տպաքանակով, Երեւանի
Պետ. Համալսարանի Հրատարակչու-
թեամբ, գարձեալ լոյս կը տեսնէ:

Այսպէս Երեւանի բոլոր հաստատու-
թիւնները մրցանքով հրապարակ հանած
են գրքեր, երբեմն թէեւ հինցած, սակայն
միշտ լաւագոյն նպատակով. խորապէս
ծանօթացնելու մեծն Մեսրոպի գէժքը եւ
գործը, իր ծննդեան 1600ամեակին առի-
թով:

Հ. Ն. Տ. Ն.